

Кицан Елена. Границы современной поэзии. В статье предлагается анализ тех поэзий, где тесно взаимодействуют две разновидности организации художественного языка – стих и проза. Современная поэзия открыта для экспериментов, поэты позволяют себе сочетать в одном тексте поэтическое и прозаическое начала, в результате чего мы получаем произведения, которые несут на себе двойную эмоциональную нагрузку. К таким текстам мы относим рифмованную метрическую прозу, строфическую прозу, стих в прозе, верлибр и полиметрические конструкции, которые сочетают в себе стих и прозу.

Ключевые слова: проза, стих, ритм, рифма, метр, метрическая проза, аллитерация, ритмическая проза, рифмованная проза.

Kytsan Olena. The Boundaries of Modern Poetry. The article analyses those poetries, where verse and prose, two varieties of artistic language organization, cooperate closely. A modern poetry is open for experiments, for this reason authors allow themselves to combine the poetic and prosaic elements in one text. As a result, we get texts that carry double emotional loading. Among such texts there are rhyme metrical prose, strophic prose, verse in prose, vers libre and pollymetric constructions that combine a verse and prose.

Key words: prose, verse, rhythm, rhyme, metre, metrical prose, alliteration, rhythmical prose, rhyme prose.

Стаття надійшла до редколегії
04.11.2014 р.

УДК 821.161.2-6.

Лідія Ковалець

У пошуках Юрія Федьковича: маловідомі листи Михайла Драгоманова до Степана Смаль-Стоцького

В основі статті – першопублікація та коментування тематично пов'язаних із Ю. Федьковичем двох епістолярних звернень М. Драгоманова до С. Смаль-Стоцького, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові.

Ключові слова: М. Драгоманов, Ю. Федькович, С. Смаль-Стоцький, лист, автограф, мемуари.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Осягаючи Федьковичеве життя як історію розвитку його творчої індивідуальності, окреслюючи при цьому й комунікативний простір письменника, складні взаємини з інтелігенцією, ми звернули увагу на винятковість постаті М. Драгоманова. Цей учений і публіцист, громадсько-культурний діяч не лише листувався з Ю. Федьковичем і зустрічався з ним. М. Драгоманов видав першу в Наддніпрянській Україні збірку творів письменника – його «Повісті» (1876), запропонував перші і чи не найкращі зразки літературно-публіцистичної федьковичіани і тим посприяв загальноукраїнському та ще ширшому резонансові творчості письменника, залучив його до етнографічних студій над Буковинською Гуцулією, за що Ю. Федькович був удостоєний членства в Південно-Західному відділі Російського імператорського географічного товариства. Так на основі спостережень і розмислів, дотичних студій, передусім єдиної спеціальної розвідки відповідної тематики авторства В. Погребенника [9], народилася ще у 2007 р. наша стаття «Юрій Федькович та Михайло Драгоманов: на перехресті життєво-творчих доріг» [4].

Водночас інтуїція підказувала існування пластів невикористаного матеріалу; манливою загадкою залишалась, скажімо, доля споминів про Ю. Федьковича, які М. Драгоманов зголосився підготувати на поклик С. Смаль-Стоцького, у той час екстраординарного професора Чернівецького університету. Відсутність споминів не зовсім корелювала із твердженням М. Драгоманова (що про знайомство з Федьковичем він «написав особний мемуар для пр[офесора] Смаль-Стоцького» [3, с. 201]), як і з рішучими заявами С. Смаль-Стоцького (що споминів М. Драгоманова він не одержував [10, с. 264; 7, с. X]). Одне слово, вихід бачився в залученні й інших матеріалів авторства цих двох непересічних українців, матеріалів, які пролили б світло на окреслюване питання, що мало обговорюватися принаймні листовно.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Віднайдення епістол М. Драгоманова до С. Смаль-Стоцького у фондї 663 (М. Павлика) (оп. 2, од. зб. 63)

Центрального державного історичного архіву України у м. Львові було закономірним. Саме М. Павлик опублікував листування М. Драгоманова з багатьма західноукраїнськими діячами; наразі й ці матеріали він, схоже, зібрав, сподіваючись видати їх, навіть переписав своєю рукою, відтворив і зроблені С. Смаль-Стоцьким помітки на них (його скопійовані тексти зберігаються поруч з автентичними у папці «Листи Драгоманова М. до кореспондентів на букву “С”. Оригінали і копії»: автограф М. Драгоманова – на с. 19–20 зв., М. Павлика – с. 21–33). Проте намір упорядника видрукувати ще й ці «ентузіастичні» матеріали свого великого приятеля не реалізувався.

Так-от федьковичівська тема зринає у двох збережених зверненнях М. Драгоманова до С. Смаль-Стоцького – від 5 січня 1888 р. і 30 квітня – 23 травня 1888 р.; з часом на передній план закономірно виступила гострота й інших насущних питань національного, суспільно-наукового життя, однаково важливих для обговорення.

Публікуючи вперше повністю один із листів, інший фрагментарно, маємо на меті не лише ввести до наукового обігу значущі заретушовані сторінки федьковичезнавчої науки й доповнити відомий масив епістолярії М. Драгоманова. Як видається, повний текст звернення від 5 січня 1888 р., може, й першого саме до цього адресата, вкотре наочно демонструє, наскільки великою та пристрасною була перейнятість автора навіть в еміграції загальною проблематикою українського національного буття і наскільки значною виявлялася філологічна, культурницька, ідейно-полемічна (з величезною долею категоризму) складова частина цієї проблематики. Фактично листи, майже абсолютно позбавлені приватності, відігравали роль трибуни для кожного з діячів. Думки С. Смаль-Стоцького щодо написаного допомагають відтворити помітки; їх подаємо з редакції Павликових манускриптів, позаяк він теж фактично прилучився до цікавого епістолярного діалогу.

Вивчаючи спадщину С. Смаль-Стоцького, коментуючи, безумовно, опрацьовуване його листування із М. Драгомановим, дослідники зазначали: «Найменше збігалися їхні погляди на справи національні, у питаннях про стосунки з церквою, у визначенні тактики щодо москвофільства та офіційних властей Смаль-Стоцький займав переважно гнучкішу позицію» [2, с. 62]. Утім радикальніша позиція М. Драгоманова так само значуща й варта спеціальної уваги, оскільки вона не тільки, як висловився М. Павлик, «знайомила Європу з нашими змаганнями, нашими ідеалами» [8, с. X], а й таки розворушувала українство в Україні, спрямовувалася на його відродження та розвиток по шляху європейської цивілізації.

При передрукуванні листів М. Драгоманова зберігаємо особливості мови й правопису автора – зреформованої ним же абетки, названої женевою (чи драгоманівкою) з її принципом відповідності однієї літери одній фонемі (зокрема, усуненням *я, є, ї, ю* та введенням *ј, відкиданням *и* і т. п.*). Власні примітки щодо окремих згаданих у тексті конкретних імен, назв, подій не підписуємо, передані М. Павликом зауваги С. Смаль-Стоцького засвідчуємо криптонімом М. П.

Лист М. Драгоманова до С. Смаль-Стоцького, 5 янв. 1888

Geneva, Chemin Dancet, 14

Високоповажний Добродію,

Я дуже зрадів Вашому листу. І мені не раз думалось обернутись до Вас, та я спинявся, бо остатніми часами майже всьаке слово моє до кого з австрійських земляків доставало в відповідь по меншій мірі грубость, так я і поклав собі не брати ніколи ініціативи в відносинах з так милими земляками¹.

Спасибі Вам і за книжки; те, що написано Вами в Archiv f[ür] d[ie] Slav[ische] Phil[ologie]², я вже знав і, наскільки мої зуби зуміли вкусити спеціально лінгвістичні речі, – оцінив.

Що Ви беретесь до видання повного зібрання творів Федьковича, я двічі радий, про потребу такого видання я сам писав у листі до «Січі»³ в отповідь на запросини на вечерок у спомин

¹ М. Драгоманов прозора натякає на неприхильність до себе наляканої його соціал-радикальною позицією консервативнішої частини інтелігенції у підавстрійській Україні.

² У цьому найстарішому славістичному журналі, який заснував 1875 р. В. Ягіч у Берліні (виходив до 1929 р.), друкувалися статті про фонетику, граматику та синтаксис слов'янських мов, робився опис давніх слов'янських літературних пам'яток, досліджувалася усна літературна традиція, культура, міфологія. Журнал виходив німецькою мовою, відіграв роль медіатора між слов'янською та західноєвропейською наукою і намагався досягти рівня германських та норманських студій. С. Смаль-Стоцький надрукував тут свою працю «Über die Wirkungen der Analogie in der Declination des Kleinerussischen» / «Про впливи аналогії у відмінюванні в малоруській мові» (1885. – Band. 7. – S. 194–246, 409–432; Band. 8. – S. 58–76), про яку і згадує М. Драгоманов.

Ф[едькови]ча, та чомусь і спомину про той лист в «Ділі»⁴ нема. Моја рада була б, коли дозволите, – поспішити з виданьням і навіть відділити його від біографії, на котру треба часу, поки зберете матеріал. А треба скорше подати твори писателя, котрого наша публіка, власне, дуже мало знає.

Я, на лихо, мало можу стати Вам у пригоді в справі такого виданьня, бо ніяких рукописів покійника, окрім двох віршечків, котрі він мені дав, як ја був у нього в 1875 р., в мене нема. Моє виданьня «Повістеј» зробилось доволі кумедно: автор стојав тоді на тому, шчо його повісти «нічого не варті»; не хотів не тільки дати мені яких рукописів, але навіть сказати, чи ја зібрав усі його повісти, котрі були напечатані в галицьких альманахах. «Е, то не варто! Робіт, шчо знаєте», – з цих двох фраз ја нічим не міг його збити. Персональних стосунків з Ф[едькови]чем ја мав небагато, хоч вони були досить приязні. Перший раз ја з ним бачивсја у 1873 р. у Львові⁵, а потім у 1875 в Путилові⁶, де ја прожив три дні, післја чого Ф[едькович] провів мене до Жабјого⁷. В цей раз ми говорили багато, але вражіньня на мене зробив Ф[едькович] дуже сумне, котре зводиться до такої думки: як наша громада не вміє ні виховати, ні навіть піддержати таланту, ні послужитись ним⁸. Коли ілюстрації такої думки не вдастьсја Вам за велику ј навіть шкодливу јересь, то ја напишу Вам мої спомини про Ф[едькови]ча⁹.

За Minoritätsvotum¹⁰ etc дјакују, але думку мою про всју цју справу піднято зарані і фальшивим¹¹ способом. Треба було сперше приватними виданьнями спопуляризувати «фонетику»¹², а потім вже піднімати офіційальне питаньня. До того не слід було примішувати до справи політику, та шче і питаньня лојальності австрійської¹³.

³ Очевидно, йдеться про українську студентську організацію, що діяла у Відні з 1868 р. У 1870-х рр. вона активно поширювала ідеї М. Драгоманова.

⁴ Йдеться про «Діло» – провідну галицьку газету, що почала виходити у Львові 1880 р. на противагу русо-фільському часописові «Слово». Відстоювала ідеологію народовців, із 1886 р. – товариства «Народна Рада». Водночас видання віддавало свої шпальти для вияву різних політичних поглядів.

⁵ У серпні – на початку вересня 1873 р. М. Драгоманов перебував у Львові у справі заснування Літературного товариства імені Шевченка. Ю. Федькович же із липня 1872-го до кінця вересня 1873 р. працював у столиці Галичини редактором видавництва популярних книжок для народу: як через два роки опісля написав М. Драгоманову, він у Львові «чотирнадцять чорних місяців перебув, шоб, розчарований до краю, під рідну стріху вернути» (Драгоманов М. Передне слово / М. Драгоманов // Повісті Осипа Федьковича. – К. : [б. в.], 1876. – С. X).

⁶ Тобто у Сторонці-Путилові, рідному селі Ю. Федьковича.

⁷ Село над Чорним Черемошем, осередок галицької Гуцульщини.

⁸ Ця думка перегукується з іншою думкою М. Драгоманова, висловленою у праці «Австро-руські спомини (1867–1877)»: «Федькович видавсь мені капіталом, котрий і сам себе не вмів вжити як слід, і ті, що навколо нього, не вмійють, і котрий через те просто щодня пропадає і навіть деморалізує громаду приміром свого пропаданья» (Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці. У 2 т. Т. 2 / М. Драгоманов. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 201).

⁹ Майже весь цей абзац, починаючи від слів «Моє виданьня...», зацитував О. Маковей у праці «Житєпись Осипа-Юрія Гординського-Федьковича» (Львів, 1911. – С. 496).

¹⁰ Йдеться про брошуру С. Смаль-Стоцького (у співавторстві з Т. Гартнером) «Minoritätsvotum in der vom K. K. Bukowiner Landesschulrathe behufs Regelung der ruthenischen Schulorthographie eingesetzten Kommission, abgegeben in November 1887» / «Голос меншості в комісії, створеній ц. к. Крайовою шкільною радою для управильнення української шкільної орфографії, виданий у листопаді 1887» (Czernowitz, 1887. – 44 s.). Це був науково-популярний і педагогічний нарис, своєрідний документ, розповсюджений на Буковині і надісланий Міністерству віросповідань та освіти у межах дискусії навколо правописного питання. Перед тим у Галичині й на Буковині при Крайових радах шкільних були створені відповідні комісії щодо доцільності впорядкування правопису. Комісія, організована у Львові, висловила за передчасність уведення фонетики. У «Голосі меншості...» давався аналіз відомих правописних систем української мови, пояснювалася суть правопису, що спирався на словник Є. Желехівського, переконливо обґрунтовувалося, чому українці мають перейти до фонетики.

¹¹ Коло сих слів д. Стоцький написав збоку: «вона популярна!» – М. П.

¹² Слова «зарані і фальшивим» підчеркнені д. Стоцьким і над ними дано знаки ??? – М. П.

¹³ Слова «питаньня лојальності австрійської» підчеркнено д. Стоцьким і верх них написано : «ми виразно відхрещуємось від того!» – але сі слова д. Стоцького йдуть, мабуть, лише до «політики». – М. П.

Цей остатній захід Ваших народовців дуже мало симпатичний мені по крайній мірі, та думаю, шчо і усякому ліберальному чоловікові¹⁴. Окрім того, він фальшивий і з наукового¹⁵, і з практичного боку. Ні в яких справах, а тим менше в справі національній не можна накинути льюдям ортодоксії¹⁶. Кожний вільний опредільяти свою національність як хоче, – і коли Ваші «москвофіли» визнають себе за один народ з нижегородцями, до того уряду нема діла¹⁷. Ось, наприклад, фламандики, котрі в 1830 р. відділились від Голландії між инчими задля того, шчо себе за окремих народ вважали, потім і ортографію голланську взяли і мову свою приближують до голланської, і ніхто їм не указ! Ви скажете, шчо дійсно фламандці і голландці – «адін народ». А другі кажуть, шчо зовсім не один, – а головніше, шчо це їх власне діло, ніхто не має права затикати їм горла та в ліберальній Бельгії ніхто і не затика. Окрім того, вся австроруська боротьба з москвофільством принципіально на фальшивім ґрунті. Власне, московщина маїже ні при чому в цій справі. Герцен колись добре одповів одному польяку, шчо Хмельницький «не изъ любви к Москвѣ, а изъ ненависти къ Польщѣ піддался Олексію Михаїловичу»¹⁸, – ergo: побороти москвофільство треба боротьбою проти полонізму, румунізму, [нрзб.]¹⁹ і т. п., а зовсім не доносами²⁰, остатні і за нелоїальність москвофілів. Потім москвофільство Ваше далеко більше «полонофільство»²¹, ніж москвофільство. І на нашій Україні церковно-славянщина далеко більше довела нас до «єдинства» з москальями, ніж насильство московського укладу. Якби було Україна в XVII ст. здолала вибавити «мову руску» з-під гніту «язика болгарського» та закласти хоч один світський університет, то тепер скорше б Москва мусила б боротись з київським обрусенієм, ніж Київ з московським.

І у Вас в почесній справі ортографії ніякими – простіть – софізмами (вроді того, шчо М. Schasckewitsch [нрзб.] Ви не закриваєте того, шчо фонетиці противне власне Ваше попівство²². Але ж і в остатній час митрополіт львівський став на чолі опозиції²³. На Пелеша²⁴ Ви покликуєтесь зовсім даремно, бо він, во 1-их, про ортографію²⁵, власне, не говорить, а в 2-их, Пелеші, може, і будуть проти «московської» ортографії, але в цілому – другого «об'єдиненія», спершу римського, а потім польського. А в 3-є, Пелеш в усякій ортографії зхоче змінити не тільки «[нрзб.] Schriften von Dragomanow, oder Pawlyk»²⁶, а і Шевченка, і Федьковича, і навіть самого Вол[одимира] Барвінського²⁷, котрий в своїй [нрзб.] написав був у «Правді» усякі ліберальности, од котрих Русь кликала народовців зректись зовсім консеквентно²⁸, шчо львівські народовці, як стали клерикалами, то зрелись і фонетики²⁹, бо фонетики у Вас ступень і до церковної реформи (хоч, може, поки і з захованьням

¹⁴ Слова «від політики» зачеркнені д. Смаль-Стоцьким і дописано збоку: «Се цілком не так». – М. П.

¹⁵ Над сими словами написав д. Стоцький: «певно! але сего ми не думали». – М. П.

¹⁶ Над сими словами завважав д. Стоцький: «певно!» – М. П.

¹⁷ Над сими словами завважав д. Стоцький: «певно!!», а збоку дописав: «Я так і казав, що коли хочут, то нехай стараються завести [нрзб.] язык в школах». – М. П.

¹⁸ Це майже дослівна цитата із праці О. Герцена «Россія и Польша. Отвѣт автору статьи о русской типографіи в Лондонѣ. Письмо второе» як відповіді на статті «Aleksander Hercen i Wolna Drukarnia w Londynie», друковані в «Przeglądzie Rzeczy Polskich».

¹⁹ Над сими словами написав д. Стоцький: «але ж вони цю борбу спиняют!!» – М. П.

²⁰ Д. Стоцький завважав збоку: «Я не похвалю доносів!!» – М. П.

²¹ Д. Стоцький написав над сим словом: «Ошибочно! – се інша річ!» – М. П.

²² Сі три слова підчеркнені д. Стоцьким, і над ними написано: «не все». – М. П.

²³ Йдеться про Сильвестра Сембратовича (1836–1898) – галицького митрополита (з 1885 р.), кардинала (з 1894 р.). Видав перший молитовник народною мовою (1879).

²⁴ Пелеш Юліян (1833–1914) – греко-католицький станіславський єпископ, прихильник концентрації усієї церковної влади в руках Папи Римського.

²⁵ Д. Стоцький завважує збоку: «тут ходит о язык!!» – М. П.

²⁶ Тексти від Драгоманова чи Павлика (з нім.).

²⁷ Барвінський Володимир (1850–1883) – громадський діяч, публіцист, літератор. У 1876–1880 рр. редактор журналу «Правда» – провідного органу народовців, засновник і перший редактор політичного часопису «Діло» (1880–1883). М. Драгоманов полемізував із В. Барвінським щодо кількох своїх публікацій, зокрема статті «Антракт з історії українофільства. 1863–1872», де критикувалася діяльність народовців. Зокрема, редакцію «Правди» було звинувачено в тому, що вона не хоче порвати зовсім своїх «попівсько-шляхетських зв'язків».

²⁸ Очевидно, це натяк на те, що галицькі народовці в 1887 р. так і не зважилися активно долучитися до боротьби з правописного питання.

²⁹ Д. Стоцький написав над сими словами: «ні!!» – М. П.

обряду, як заховано, напр[иклад], кат[олицький] обряд, напр[иклад], [нрзб.], де, одначе, католики зовсім протестанти в усьому, починаючи з вибору попів).

З усього всього і іншого такого ја дозволяју собі робити такі ось практичні виводи шчодо справи ортографичності:

1) треба замінити усяку агітацію за фонетикоју в сферах укладових, а вести тоті в сферах педагогічних і літературних, і то на ґрунті чисто культурному, а не національнім³⁰, тобто просто печатати книги фонетикоју;

2) треба всякими способами підкопувати клерикальну реакцію, так московську, так і ієзуїтську – котра остатнѣ страшнішча, бо вона запанувала в усій Австрії і котра, власне, породжає і реакцію москвофільську.

По кілька роках такої праці офіційальне признання фонетики впаде Вам als reife Frucht³¹.

Додам шче, шчо Желихівка, Кулішівка не може тепер мати великої ваги дльа иньчих «фонетиків» після того, як појавилась фонетика Женевська. Звісно, ця остатнѣ противна теперішнім Вашим народовцѣм ради свого сатанинського родоводу³². Але крутії вроді Ом. Огоновського³³ даремне всильюјуться теті затерти (див., напр[иклад], главу про правописі в Истор[іји] Літер[атури рускої] сего мужа³⁴, – безмірно слабоумнії). Вони самі примушені вживати жеї хоч в німецьких працѣх, претендујучих на наукову вартість.

Ось моја думка. Простіть, коли Вам вона не подобається. Ви самі жеї викликали.

Як тепер стоїть «Буковина»?³⁵ Торік ја получав жеї³⁶ і хотів було віддѣчити працеју, навіть було написав про новішчі переклади з українського, зроблені моїм заочним пријателем Eugene Hins³⁷ (проф. в Charleroi, в Бельгії) – «Катерини» Шевченка, казок і легенд народніх, та побојавсь. Радіј би ја був висилати і своїї виданнѣ в «Сојуз»³⁸ і «Р[уську] Бес[іду]»³⁹, – та мені писано колись,

³⁰ Над остатними словами Д. Стоцький завважив: «і! чому ні?», а слово «культурному» підчеркнув. – М. П.

³¹ Стиглий плід (з нім.).

³² У своїй праці «Правописні системи М. Драгоманова (латиниця, драгоманівка)» (Прага, 1932) В. Сімович зазначав: «Причина того, чому драгоманівка не принялася в 80–90 рр. XIX ст., – це її великий на той час радикалізм, принаймні, тодішнє покоління приняло новини Драгоманова, хоч які вони раціональні, за дуже радикальні зміни» (с. 85). І далі про ще одну причину, «таку саму важну, як характер правопису: саму особу творця»: «Хоч Драгоманів цьому дивувався, але – догадувався, що люди не приймають його правопису через один гріх – його «женевських хрестин, коли не родин». Драгоманівка була тісно звязана з особою її батька, видання, друковані нею, мали певне політичне (радикальне, соціалістичне, навіть на той час революційне) забарвлення, тим то консервативне з природи й вихованням українське громадянство Західної України її попросту боялося» (с. 86).

³³ Йдеться про Омеляна Огоновського (1833–1894), мовознавця і літературознавця, педагога, письменника і громадського діяча. Як мовознавець, виступав за окремішність української мови з опертям її літературного варіанту на народну основу. У 1887 р. належав до комісії, створеної при Крайовій раді шкільній Галичини і покликаній впорядкувати правопис. На той час підготував призначену для середніх шкіл і на західноукраїнській народній основі «Граматику руського язика» (вийшла 1889 р.), що спиралася на етимологічний правопис. Отож значною мірою за наполяганням О. Огоновського, професора університету, більшість комісії висловила за те, що хоч фонетичний правопис краще відповідає потребам навчання українських дітей, але для його введення ще не визріли умови.

³⁴ З усіх чотирьох частин датованої 1887–1894 рр. праці О. Огоновського на початок 1888 р. вийшла тільки перша. «Глави про правописі» у ній нема. Можливо, М. Драгоманов мав на увазі главу «Граматики и словарѣ».

³⁵ Коло сего д. Стоцький завважав: «от – потрохи!». – М. П.

³⁶ Тобто газету «Буковина», що виходила в Чернівцях із 1885 р., орган українських народовців, писаний народною мовою, від 1888 р. фонетичним правописом.

³⁷ Гінс Ежен (1839–1923) – бельгійський науковець та етнограф, автор праць про фольклор Росії, де розглядає й український фольклор, та «Les legends chrétiennes de l'Oukraine» / «Легенди християн України» (1887–1890).

³⁸ «Союз» – перше легальне студентське товариство у Чернівецькому університеті, що діяло з 1875 р. і гуртувало українських студентів Буковини поміркованих громадсько-політичних поглядів. «Союз» вів культурно-освітню та видавничу діяльність («Буковинський альманах», 1885 та ін.).

³⁹ «Руська Бесіда» – перша і найбільша громадсько-культурна та освітня організація, заснована 1869 р. Спочатку перевагу в ній мали москвофіли, від 1884 р. – народовці.

шчо там їх рвуть і викидають, а, окрім того, побачивши, шчо «Союз» не обернувся до мене (свого члена-основателя), коли вкладав свій Альманах, а ні Р[уська] Бесіда не увістила мене, видавця Ф[едькови]ча⁴⁰, про юбілей Ф[едьковича]ча⁴¹, думаю, шчо буковинським землякам прикро дістати і слово од такого поганця.

З шчиною пошаною Ваш
М. Драгоманов.

Лист М. Драгоманова до С. Смаль-Стоцького, 30 апр. – 23 маја 1888

(фрагмент)

<...> Папери до видання Федьковича ја потроху розшукују. Це не так легко при масі паперів у мене і при неможливості систематичного порядкування, бо ја мају кілька роботи зразу, і мій кабінет зразу і їдальня, і хата, де вчиться і граїться льальками моја менша дочка⁴². Та багато ја не знају – а надто того, шчо передав од Федьковича до К[иївського] геогр[афічного] Товариства⁴³. Напишіть об тім до Волод[имира] Антоновича⁴⁴: він був остатнім предсідателем Товариства – то, може, памјатаје, куди діли ті папери. <...>

23 маја. Простіть, шчо так задержав лист. Думав було написати одразу і спомини про Ф[едькови]ча – та перервали переїзди дејаких льудей та строкові праці і т. п. – то і одкладају кінець подалі.

* * *

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як бачиться, презентовані листи М. Драгоманова не дали змоги остаточно з'ясувати долю спогаду їх автора про Ю. Федьковича. Проте і вони зафіксували цікаві мемуарні вкраплення, може, й неословлені в інший спосіб. Важливо, що авторитетний мемуарист у просторіні епістолярних текстів перебував на Федьковичевій хвилі, отож актуалізував пов'язані з письменником думки для їх потенційного вже окремішнього оформлення. Чи відбулося воно, важко сказати. У листі від 5 січня 1888 р. та й навіть у фрагменті наступного листа, від 30 квітня – 23 травня 1888 р., М. Драгоманов весь у роботі («кілько роботи зразу»), весь у клопотах про загальне, громадське, українське. І наявність згадок про Ю. Федьковича в такому контексті тим більше показова та хвилююча. Власне, шукання видатного поета, віднаходження його образу в рецепції М. Драгоманова дало змогу (наскільки була можливість через читання і коментування його листів) побачити також образ видатного реципієнта, котрий справді, як написала газета «Буковина» в некролозі, «відзначався ... великим талантом, глибокою наукою, щирим патріотизмом і великою працьовитістю» [1]. Попереду – новий етап у пошуках спогадів М. Драгоманова (через вивчення неопублікованої частини його епістолярію, епістолярію інших осіб) та зібрання, впорядкування, видання якнайповнішого корпусу спогадів про Ю. Федьковича і його сучасників.

Джерела та література

1. [Б. п.]. Михайло Драгоманів [некролог] // Буковина. – 1895. – № 54.
2. Даниленко В. Академік Степан Смаль-Стоцький. Життя і діяльність / В. Даниленко, О. Добржанський. – Київ ; Чернівці : Ін-т історії України НАН України, 1996. – 232 с.
3. Драгоманов М. П. Австро-руські спомини (1867–1877) / М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці. У 2 т. Т. 2 / упоряд. і прим. І. С. Романченка, В. В. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 151–288.
4. Ковалець Л. Юрій Федькович і Михайло Драгоманов: на перехресті життєво-творчих доріг / Лідія Ковалець // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – 2008. – Вип. 394–398 : Слов'янська філологія. – С. 127–131.

⁴⁰ Над сими словами д. Стоцький написав: «нікого – тільки часописями». – М. П.

⁴¹ Йдеться про відзначення в Чернівцях у липні 1886 р. 25-річчя літературної діяльності Ю. Федьковича. С. Смаль-Стоцький був на той час заступником голови «Руської Бесіди».

⁴² Йдеться про Ариадну Драгоманову (1877–1954), пізніше дружину Івана Труша.

⁴³ До початку жовтня 1873 р. Ю. Федькович надіслав М. Драгоманову програму опису Гуцульщини, на основі якої планувалася підготовка ширшої етнографічної студії. Ці матеріали й має на увазі адресант.

⁴⁴ Антонович Володимир (1834–1908) – український історик, археолог, етнограф, археограф. Південно-Західний відділ Імператорського Російського географічного товариства очолював від травня 1875 р. до ліквідації Товариства у червні 1876 р.

5. Лист М. Драгоманова до С. Смаль-Стоцького. Женева, 30 квітня – 23 травня 1888 р. // Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДАІЛ України), ф. 663 (М. Павлика), оп. 2, од. зб. 63, с. 34–37 зв. (автограф).
6. Лист М. Драгоманова до С. Смаль-Стоцького. Женева, 5 січня 1888 р. // ЦДАІЛ України, ф. 663 (М. Павлика), оп. 2, од. зб. 63, с. 19–20 зв. (автограф), с. 21–33 (копія).
7. Маковей О. Передмова / Осип Маковей // Федькович О. Ю. Перше повн. і крит. вид. – Т. 4. Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. збір., упоряд. і пояснив О. Маковей. – Львів : З друк. НТШ, 1910. – XV, 653 с.
8. Павлик М. Передмова / Михайло Павлик // Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським. 1871–1877. Зладив М. Павлик. – Львів : Накл. Наук. Т-ва ім. Шевченка. – С. VII–XIII.
9. Погребенник В. Постать «буковинського Кобзаря» в літературознавчих студіях Михайла Драгоманова / Володимир Погребенник // Літературна Україна. – 2006. – 6 лип.
10. Франко І. Лист до М. П. Драгоманова. Львів, 7 грудня 1890 р. / Іван Франко // Франко І. Збір. творів. У 50 т. Т. 49. Листи (1886–1894). – К. : Наук. думка, 1986. – С. 263–267.

Ковалець Лідія. В пошуках Юрія Федьковича: малоизвестные письма Михайла Драгоманова к Степану Смаль-Стоцкому. Основу статьи составляет первопубликация и комментирование двух эпистолярных обращений М. Драгоманова к С. Смаль-Стоцкому, которые хранятся в Центральном государственном историческом архиве Украины в г. Львове. Воспоминания о Ю. Федьковиче соседствуют со спектром актуальных прежде всего для Галиции и Буковины общественно-политических, морально-духовных, собственно научных, филологических проблем, которые волновали М. Драгоманова и обсуждались в свойственной ему полемической манере. Огромная преисполненность ими, восприятие их как неотложных, старание собственным опытом помочь делу в значительной мере объясняют, почему обещанное С. Смаль-Стоцкому написание специальных мемуаров об одном из наиболее выдающихся украинских поэтов откладывалось М. Драгомановым на будущее. В то же время письма, вмещающие интересные мемуарные сведения на тему Ю. Федьковича, представляют образ самого мемуариста, его мысли и идеалы.

Ключевые слова: М. Драгоманов, Ю. Федькович, С. Смаль-Стоцкий, письмо, автограф, мемуары.

Kovalets Lidija. Looking for Fed'koych: Little Known Letters from Myhajlo Drahomanov to Stepan Smal'-Stoc'kyj. The article's purpose is the first publication and commenting of two epistolary appeals from M. Drahomanov to S. Smal'-Stoc'kyj, primary sources of which are located in Central State Historical Archives in L'viv. The mentions about J. Fed'kovych in these letters are interlaced with the spectrum of actual primarily for Galicia and Bukovyna social and political, moral and spiritual, purely scholarly, philological problems, which worried M. Drahomanov and were discussed in polemical manner, usual for him. A huge preoccupation with these problems, the perception of them as urgent, the efforts to help the cause with his own experience largely explain why M. Drahomanov postponed writing of the promised S. Smal'-Stoc'kyj special memoires about one of the greatest Ukrainian poets. However, the letter, containing interesting information, that concerns J. Fed'kovych, hold the image of the memoirist himself, this thoughts and ideals.

Key words: M. Drahomanov, J. Fed'kovych, S. Smal'-Stoc'kyj, letter, autograph, memoires.

Стаття надійшла до редколегії
12.11.2014 р.

УДК 821.161.1-1.09:81'373.612.2

Надежда Колошук

Антитеза света и тьмы в лагерной поэзии ГУЛАГа

В статье рассматриваются образно-предметный и проблемно-тематический аспекты поэзии ГУЛАГа (на материале наиболее полной в настоящее время антологии, изданной в 2005 г.), связанные с образно-символической антитезой «свет – тьма». В гулаговской поэзии это одна из самых устойчивых и повторяющихся концептуальных метафор. Концепты «свет» и «тьма» почти всегда приобретают метафорическое значение, а их противопоставление присутствует в текстах как архетипная мировоззренческая парадигма. Анализ избранного мотива, выявленного у многих поэтов общей судьбы, подтверждает бытование мифологического сознания на уровне массовой культуры, из чего следует, что андеграундная поэзия в советских лагерях была настолько же закономерным явлением, как и необходимым: она помогала узнавать и понимать абсурдный лагерный мир, в котором оказывались люди, давала ориентацию в нём и надежду на возвращение к гуманистической норме.

Ключевые слова: лагерная лирика; образно-предметные реалии, концептуальная метафора, антитеза «свет – тьма», мифологические архетипы.